

VHLED DO NÁBOŽENSKÉ VÝCHOVY MARIE MONTESSORI

Petra Bandhauer

MARIE MONTESSORI PATŘÍ BEZESPORU K VELMI VÝRAZNÝM OSOBNOSTEM PEDAGOGIKY. JEJÍ KONCEPT NÁBOŽENSKÉ VÝCHOVY DĚTÍ JE MÉNĚ ZNÁMÝ, ALE NENÍ ZAPOMENUTÝ ANI PŘEKONANÝ. AUTORKA VE SVÉM ČLÁNKU POSKYTUJE NEJPRVE PŘEHLED PRAMENŮ, Z NICHŽ SI LZE VYTVOŘIT UCELENÝ OBRÁZEK O PŘÍSTUPECH MONTESSORI K NÁBOŽENSKÉ VÝCHOVĚ DĚTÍ, A POTÉ BLÍŽE PŘEDSTAVUJE PRVNÍ ZKUŠENOSTI S NÁBOŽENSKOU VÝCHOVOU V BARCELONSKÉM DOMĚ DĚTÍ. JÁDRO TOHOTO POJEDNÁNÍ TVOŘÍ PŘEHLED PRINCIPŮ NÁBOŽENSKÉ VÝCHOVY MARIE MONTESSORI, KTERÉ V RÁMCI MOŽNOSTÍ TOHOTO ČLÁNKU ILUSTRUJE KOMENTÁŘI SAMOTNÉ AUTORKY.

Maria Tecla Artemesia Montessori (31. 8. 1870 – 6. 5. 1952) konvertovala ke křesťanské víře v době, kdy děti, se kterými pracovala v době otevření prvního Domu dětí (Casa dei Bambini), vykazovaly jedinečnou proměnu. Podle slov jejího syna Maria prý „opustila kariéru, svoji skvělou pozici mezi socialisty a feministkami, opustila univerzitu, opustila dokonce rodinu a následovala jeho (Krista).“¹

Prameny

Soubor základních pramenů, týkajících se náboženské výchovy Marie Montessori, vydal Günter Schulz-Benesch v roce 2001 pod názvem *Gott und das Kind*.

Prvním pramenem k seznámení se s názory Marie Montessori na náboženskou výchovu a podrobnostmi o známém, na liturgii zaměřeném experimentu náboženského vyučování v Barceloně (1915–1924) je malý spis *Děti žijící v církvi* (1922).² Dalšími prameny jsou drobné práce, většinou autorčiny přednášky na kurzech: v Bruselu na podzim 1922 měla přednášku ve francouzštině, jež vyšla v německém překladu jako *Náboženská výchova v každodenním životě dítěte*,³ v letech 1930–31 vznikl italský spisek, který vyšel vzápětí německy – *Mše vysvětlená dětem*.⁴ Ve 30. letech přednášela na kurzech v Londýně,⁵ kde na půdě kláštera řeholních sester zaujala přednáškami, z nichž dva tituly zní: *Postavení člověka ve stvoření* (1935) a *O náboženské výchově* (1937).⁶ V Holandsku, v Larenu, přednesla v roce 1939 francouzsky text, který vyšel v němčině pod názvem *Náboženská výchova podle metody Montessori*, v tomtéž roce vznikl text *Bůh a dítě*, který zazněl v Heemstede.⁷ Téhož roku také přednášela k tématu náboženské výchovy v Indii, ale tyto texty žel nebyly vydány. Po návratu z Indie přednesla v roce 1946 v Londýně text, který vyšel v němčině pod názvem *O náboženské výchově*.⁸

Barcelonský experiment

Maria Montessori se v Barceloně setkala u tamějších kněží se zvláštním přijetím: „Tito kněz mne ale neznali a nevěděli, že jsem katolička, zjistili však, že moje metoda je ve své podstatě katolická. Ve své knize jsem neučinila žádné přímé vyznání náboženské víry.“⁹ Byla přesvědčena, že to byly osobní kvality učitelky a základní pedagogické zásady, které se kněžím zdály být bezprostředně inspirovány katolicismem: pokora, trpělivost, ohodnocení konání víc než prostými slovy, pro smysly podnětné prostředí, mlčení a usebrání, jaké může být dětmi dosaženo; svoboda daná dětské duši, aby se zdokalovala; pečlivost, aby bylo odstraněno nebo zlepšeno vše, co není dobré; tolerance lehkých omylů a drobné nedokonalosti; kontrola chyb spojená s didaktickým materiálem a láskyplná úcta k vnitřnímu životu dítěte.

Při osobním jednání Marie Montessori a barcelonských kněží se zrodila myšlenka uplatnit tyto principy v náboženské výchově. Když následně tuto myšlenku uvítal benediktinský opat, pozval její kolegyni Annu Maccheroni k účasti na liturgickém kongresu na Montserratu. Těmto pedagogickým snahám připravil snazší pozici již dříve vydaný dekret *Quam singulari*, iniciovaný papežem Piem X. roku 1910.¹⁰ Liturgie mohla být díky svému vyjádření obsahu víry nazvána „pedagogickou metodou“ katolické církve, protože vyučuje nejen slovy, ale i pomocí symbolů a náboženských předmětů. „Potřebujeme tedy jen otevřít dítěti tyto brány k liturgii, ve kterých se leskne božské světlo.“¹¹

Je třeba učinit liturgii přístupnou dětem, seznamovat je se symboly, hlubokým smyslem, který je každé věci vlastní, s přesným používáním a účelem předmětů; dětským smyslům se nabízejí světla, barvy, tóny.

Anna Maccheroni hovořila před liturgickým kongresem o potřebě uvádět do liturgie již malé děti.¹² Výsledkem jejího návrhu bylo otevření „Domu dětí v církvi“ a „současně dostala metoda Montessori dlouho vytouženou příležitost proniknout do života dětské duše hlouběji, a tak naplnit svoji pravou vychovatelskou misi.“¹³ Poté co bylo připraveno místo pro malé, to jest kaple jako nejkrásnější místnost domu,¹⁴ uviděli dospělí, jak malé děti čistě a hluboce pocítují Boží přítomnost.

V barcelonském Domě dětí byl zařízen prostor sloužící právě takové přípravě dítěte – byl nazván „předsín“ – „Atrium“, v němž se cvičilo mlčení, vůlí kontrolované pohyby, pomalá chůze, posazení i stání, držení křehkých předmětů v rukou. Podle Marie Montessori čtyřleté dítě dobře chápalo rozdíl mezi nádobou se svčenenou vodou v Atriu a umyvadlem v Domě dětí; vyličila, jak byly děti přítomné na obřadu svčenení vody, jež připravil pater Mosse Anglès, a jak malé děti chtěly být u vysvětlování svátosti křtu pro 7–10leté děti. U tématu přinášení darů chleba a vína se zrodil nápad, že by děti mohly pěstovat obilí a révu, díky čemuž by obětiny nejen přinášely, ale i připravovaly.¹⁵ Když potom přicházely sedmileté děti k prvnímu svatému přijímání, už žily tři až čtyři roky v církvi a měly mnoho znalostí o náboženství.¹⁶ Někteří rodiče těchto dětí byli dojati jejich prostou vírou a znalostmi o Bohu natolik, že sami projevíli zájem o vyučování, aby mohli přijít k přijímání spolu se svými dětmi.

**MGR. PETRA
BANDHAUER**

je doktorandkou na katedře praktické teologie
ETF UK.

Montessori konstatovala, že se v barcelonském experimentu podařilo uvést náboženskou výchovu do běžného života dětí, kromě toho se zdařilo složku tělesnou, intelektovou a duchovní spojit do jednoho celku, v němž se „náboženství jeví jako čerstvý pramen, vyvěrající z radosti a velikosti“.¹⁷ Tím více později litovala ukončení práce ve škole v Barceloně, ke kterému došlo, když zemřeli barcelonští zakladatelé a podporovatelé Montessori-školy.¹⁸ Maria Montessori uvádí, že jejich první Domy dětí v církvi zničil sociální vývoj, katalánská kultura chtěla být „pokroková“ a nové hnutí tzv. sociálních reformátorů si nepřálo mít náboženství na prvním místě.¹⁹ Teologicky vyhodnotila Maria Montessori ukončení barcelonského experimentu jako Boží pokyn k apoštolátu podle Ježíšových slov „Jděte a učte všechny, učte různé národy“ (srov. Mt 28,19).

Postavení člověka ve stvoření

Pro zásadní porozumění dítěti – malému člověku – rozvinula Maria Montessori své úvahy o jeho postavení ve světě, v Božím stvoření. V textu přednášky *Postavení člověka ve stvoření* (1935) je znát myšlenkový posun autorky: hovořila obecněji, globálněji o Bohu a jeho Duchu ve stvoření. Přírodu lidí obdivovali pro krásu jejích jevů – krásné barvy motýlů a ptačí peří, to bylo chápáno jako znak božského. O kráse se meditovalo, dokonce k tomu byly děti vedeny, ale obdivovány byly jen smyslové objekty. Důležitější je tu neviditelný, nemateriální faktor: je to Boží duch, který působí a vede. „Když se díváme na dítě jako na bytost, jež je vedena ve svém vznikání, jsme diváky při utváření člověka.“²⁰ Je-li příroda, Boží stvoření nejen krásné, ale i praktické, důvtipné a inteligentní,²¹ vidíme-li v přírodě harmonii, která svět drží při sobě, vidíme také aktivní poslání každého jednoho stvoření. „Bůh nestvořil svět jinak, než že každé stvoření vlastní vnitřní aktivitu... Ve vývoji dítěte vidíme logické vedení..., následuje obecné zákony svým vnitřním vedením.“²² Maria Montessori říká, že bytosti v přírodě jsou vedeny Boží inteligencí a následují instinkty, zatímco člověk se odlišuje svou inkarnovanou duší a inteligencí, které mu Bůh dal.²³ Toto vše je třeba zohlednit ve výchově, abychom si uvědomili, že dítě má v sobě již od narození jistou sílu. „Nesmíme vidět jen dítě, ale Boha v něm. Musíme ctít zákony stvoření v něm. Nesmíme si myslet, že bychom mohli „učinit dítě“; když to děláme, ničíme Boží dílo.“ Tajemstvím výchovy je tedy „rozpoznat, co je v člověku Boží, a to sledovat, tedy to Boží v člověku znát, milovat a tomu sloužit; pomáhat a spolupracovat z pozice stvoření, ne stvořitele“.²⁴

Principy náboženské výchovy dětí

Marie Montessori formulovala řadu principů k náboženské výchově dětí ve svých přednáškách. Vycházíme z těch, které byly zmíněny v úvodu článku mezi základními prameny. Náboženskou výchovu Montessori je možné dělit na implicitní, která vidí v dítěti Boží dílo a obsahuje principy křesťanské výchovy v obecné rovině, a explicitní, jež je zaměřena na uvádění dětí do liturgie římskokatolické církve.²⁵

Za principy náboženské výchovy Marie Montessori považují na základě zmíněných pramenů následující:

1. Bůh dítě stvořil, dal mu duši a svým Duchem je vede.
  - a. každé dítě jako každé stvoření má vnitřní aktivitu, již od narození má v sobě dítě sílu k životu – růstu a rozvoji;
  - b. dětská duše je otevřená šířeji, než si kdo myslel;
  - c. směřovatná jsou Ježíšova slova o dětech;
  - d. pokřtěné dítě je očištěno od hříchu, je znovuzrozené, nazvané pravým dítětem Božím, má život od Boha stále dokonalejším způsobem, je průvodcem dospělého do království Božího.
2. Učitel-vychovatel musí mít určité kvality:
  - a. být v první řadě učedníkem podle Ježíšových slov a mít dítě jako vzor pro následování do Božího/nebeského království;
  - b. být takový, jak vede dítě;
  - c. mít úctu k vnitřnímu životu dítěte;
  - d. dávat svobodu dětské duši;
  - e. jeho úkolem je poznat, co je v dítěti Božího, to sledovat, znát, milovat, ctít Boží zákony ve stvořené bytosti, chtít vidět v dítěti Boha i Krista, který přišel jako dítě;
  - f. sloužit dítěti a pomáhat dětské duši setkat se s pramenem lásky;
  - g. být pokorný, trpělivý, klidný, pečlivý;
  - h. člověk (ať učitel nebo rodič) si nesmí myslet, že může dítě mít a „učinit je“ – to by ničil Boží dílo;
  - i. respektovat vývojové fáze pro náboženskou výchovu: 0–1 rok, 1–2 roky, 2–4 roky (0–4 roky povaha duše „pocitová“); 5–6(7) let („vyučovací“).
3. Věk 0–6 let je pro rozvíjení náboženského citu nevhodnější:
  - a. náboženská výchova spojuje do jednoho celku tělesné, intelektové a duchovní;
  - b. směřování ke klidu a radosti, využití barev, hudby, krásy.
4. Připravené prostředí (Atrium) je nezbytně nutné vytvořit:
  - a. bohatě vybavené didaktickým materiálem;
  - b. připravovat je již od narození tím, co zaujme smysly, rozum i srdce;
  - c. materiál pro čtení a psaní využít k výuce modliteb.
5. Formativními silami náboženské výchovy jsou svátosti a modlitby.

Uvedená tvrzení, zejména první dvě a pátou oblast, ilustrujeme vzhledem k omezenému rozsahu našeho článku jen výběrově:

Ad 1) V Larenu (1939) Montessori zřejmě poprvé svoji teorii podepřela Ježíšovými slovy o dětech „Nechte děti přijít ke mně!“²⁶, o kterých uvedla, že ač jsou známá, bývají různě vykládána. Lidé se často chovají, jako kdyby měla znamenat „Přinášejte děti ke mně!“ nebo „Přinášejte ke mně děti se vši svojí horlivostí a dobrou vůlí!“, ale – a zde se, jak autorka říká, správný výklad setkává s metodou Montessori – „Nechte děti přijít ke mně!“ znamená brát ohled na

dítě a jeho vlastní vnitřní „pohon“, jeho bytostný, hluboký a citelný náboženský moment; „že duše dítěte má schopnost, že v něm leží volání, takový velký sklon, že se dospělí někdy pokoušejí je zadržet, až Pán musí zasáhnout...“²⁷ To dokládá, že dítě má náboženský cit. Neznamena to však nechat je samotné, neučit je nebo je nechat, aby se učilo samo, znamená to brát ohled na to, „že v něm leží něco velkého, čistého, co je přivádí k Bohu“.²⁸ Dítě jako by říkalo: „Pomoz mi udělat to sám!“ Úkolem dospělého je poskytnout pomoc, vstoupit do služby dítěti. Montessori dodává novou myšlenku do metodických zásad: dítě a dospělý si musejí být pomocí navzájem, protože mezi nimi vzniká úzký vztah, oba jsou závislími bytostmi.²⁹

Ad 2 a 5) V přednášce *Bůh a dítě* v Heemstede (1939), která je značně ucelená a systematická, Montessori znovu a opakovaně hovořila o překvapivých jevech, které se spontánně objevily u dětí, když pracovaly svobodně; uvedla zkušenosti J. H. Pestalozziho a spolu s ním konstatovala, že dětská duše má Bohem daný vývojový impuls, potenciál, kterému vychovatel má dát prostor, aby rostl:

„Když člověk odhalí zákony vývoje dítěte, odhalí ducha a moudrost Boha, který v něm působí. Musíme dbát na objektivní potřeby dítěte jako na něco, co Bůh sám nám ukládá, abychom uspokojili. Toto je pravý pedagogický duch, neboť to znamená, že se sama moudrost Boží uskutečňuje chováním vychovatele.“³⁰

V těchto slovech je pedagogická práce povýšena na nejvyšší úroveň. Montessori požaduje nejvyšší respekt k Božímu dílu v přírodě a v člověku – malém dítěti, na vychovatele klade nejvyšší zodpovědnost, chce, aby poznal Boha v (přírodních) zákonech a jeho přání v dítěti, protože teprve potom je schopný skutečně žít pro dítě a vzdát se sám sebe (ve smyslu nehledět na své zájmy a přání ve vztahu k dítěti). Tím klade Montessori na vychovatele maximální nároky; jeho dalším úkolem je dítě směřovat tak, aby bylo stále pod vlivem formativní síly Boží milosti, prostředky mu k tomu jsou svátosti a modlitby jako ty nejdůležitější.³¹ Vychovatel-učitel musí chápat, že dítě pociťuje pravdy víry trochu jiným způsobem než dospělý a že má jiné cesty, jak vyjadřovat své doufání v Boha a lásku k němu; musí nechat dítě pronikat i do nadpřirozeného života jeho vlastním způsobem. Dítě jedná aktivně a spontánně podle své přirozenosti (dané Bohem) a úkolem vychovatele je projevat tolik trpělivosti a respektu, aby mohlo dítě podle této přirozenosti svobodně jednat. Aby z dítěte vyrostl dospělý člověk, je nutné, aby svými přirozenými fázemi plně prošlo.³²

Pro podtržení nutnosti nejvyššího respektu k dítěti uvádí Maria Montessori Ježíšova slova z Mt 18,6–7a.10a; 19,14a; Mk 10,15; Mt 18,3; L 9,48b. V dítěti chce vidět nejen Boha, ale i Krista (který k nám přišel jako dítě) – potom, jak říká, bude naše bázeň hluboká a svatá.³³ Aby podtrhla tuto bázeň, uzavírá autorka přednášku *Bůh a dítě* Janovými slovy (J 3,30) „On (ono) musí růst, já však se menšit“.

Ad 3 a 4) Tím věkem je 0–6 let, náboženský cit se rozvíjí v tomto období snadno a později obtížně; Montessori doporučuje vychovávat-učit náboženství v tomto věku nejvíce, dokonce již od narození. Tvrdí, že malé děti např. slova „Bůh je stvořitel“ přijímají přirozeně, že je chápou. Dítě se má všeho účastnit – domácích pobožností, svátků, procesí, rodiče je mají brát s sebou do kostela.³⁴ Montessori je přesvědčená, že díky své vysoké citlivosti budou děti přijímat náboženství jako jazyk, naopak v poz-

dějším věku je u nich nebezpečí, že se náboženství omezí na dějiny, zeměpis a jiné obory. Malé děti touží po velkém výhledu, po velkých citech, vše, co slyší, berou vážně a opravdově a jsou ochotné to ihned uskutečňovat.³⁵ Jejich základním citem je láska, kterou potřebují dostávat i dávat, tedy myšlenka, že nás Bůh miluje, je právě tím tématem, kterému malé dítě rozumí. Montessori mluví o přirozené tendenci k dokonalosti, „normalizované“ dítě³⁶ prý dává velký pozor na to, aby neudělalo nic zlého.

Pro správnou výchovu podle metody Montessori musí dospělý dětem připravovat prostředí, ve kterém je sice sám nejdůležitější, ale které zaujme „smysly, rozum i srdce“ přicházejících dětí; současně je nezbytné zohledňovat psychologii dítěte podle věku.³⁷ V raném věku jsou děti stále aktivní a jsou schopny věci uchopovat rukama, nikoli chápat rozumem. Aktivní jsou motorika a smysly, pomocí těch se učí, proto je potřeba připravit jejich prostředí tak, aby mohly vzít do rukou věc, když ji chtějí a kdy ji chtějí.

Pro uvádění dětí do liturgie slouží pro ně zřízená kaple. Montessori považuje za nesprávné brát dítě do kostela a během mše je poučovat, co se tam děje, protože v kostele je prostor pro náboženský prožitek, modlitby atd. Prostedím, ve kterém se dítě může něco učít, není kostel, ale „jeho předsíň“, Atrium.³⁸ S dětmi lze současně pracovat s barvami, aby poznaly ty liturgické; výborně se k tomu hodí duha namalovaná např. na stěně, materiál vyrobený pro dotýkání, protože co děti berou do rukou, o tom přemýšlejí. Když dítě přijde do kostela, neučí se, ale jeho duše bude „rozkvétat“. Později se objeví zájem dozvědět se něco hlubšího o mši, množství otázek, dospělý proto musí připravovat mnohem více a vznikne intenzivní vyučování.³⁹

Děti chtějí všechno vědět, a není to dospělý, kdo určí, že je něco důležité, leží to v přirozenosti dítěte. Tak slouží liturgický kalendář k vyučování dětí o dnech v roce a jiný didaktický materiál k liturgickým barvám; porozumění nesmí být povrchní. „Obtížnost nespočívá v tom, jak a co učit, ale jak odpovídat na přání vědět.“ Současně se u dětí rozvíjí náboženský cit, který však není vázán na přesné znalosti; snad může být těmito znalostmi podporován a doprovázen. Jak může dospělý-učitel přispět k tomu, aby v dětech vznikl velký cit, např. láska k lidem, jak nás náš Pán učí, nebo schopnost obětovat se pro druhé? „Ano, je to milost, která to daruje. My to nemůžeme dát, my můžeme jen pečovat, od nejmladšího věku pomáhat, přičemž stále dáváme pozor na duši, která nepatří nám, můžeme pomoci, aby se setkala s pramenem, který dává lásku.“⁴⁰ Učitel se musí snažit, aby nebyl sám překážkou, a nadále pokorně sloužit tam, kde nemůže nic stvořit.

Modlitba a odkaz Marie Montessori

Z díla Marie Montessori je zřejmé, že je v křesťanské tradici pevně zakořeněna. Silné místo v tomto ohledu najdeme v knize *Děti jsou jiné* (*Kinder sind anders*), kde Montessori popisuje překvapivé výsledky práce s dětmi v prvním Domě dětí – Casa dei Bambini v Římě:

„Trvalo celou chvíli, než jsem se přesvědčila o tom, že to nebyla žádná iluze. Před každou novou zkušeností tohoto druhu jsem dlouho setrvala nevěřící, současně ale dotčena, zasažena, chvějící se... Jednoho dne jsem si v hlubokém pohnutí položila ruku na srdce, abych je posílila ve víře, a s myšlenkou plnou bázně na ony děti jsem si položila otázku: ‚Kdo jste?‘ Potkala jsem nakonec ty ony malé, které bral Kristus do náruče a které ho nadchly, až řekl: ‚Kdo jedno takové dítě přijme v mém jménu, přijímá také mne.‘ a ‚Nebudete-li jako děti, nevejdete do nebeského království.‘“⁴¹

Z této zkušenosti vyvodila Montessori svůj charakteristický postoj k dětem, že se v nich projevuje Bůh a vyžaduje vůči nim úctu a lásku. Kristova slova o dětech považovala Marie Montessori v náboženské výchově za centrální a často v různých obměnách říkala: „Byl to Kristus, kdo nám ukázal, kým je dítě ve skutečnosti: průvodcem dospělého do království Božího.“⁴²

Mezi texty neznámými za života Marie Montessori a vydanými až z její pozůstalosti je *La preghiera, Modlitba*.⁴³ Na přání účastníků kurzu v indickém Adyaru napsala autorka jednu modlitbu určenou také pro nevěřící nebo pro praktikující jiné náboženství:

„Pomoz nám, ó Pane,
vniknout do tajemství dítěte,
abychom je poznali,
milovali
a mohli mu sloužit
podle tvých zákonů spravedlnosti
a podle tvé božské vůle.“

Verze pro křesťany:

„Pomoz nám, Pane Ježíši Kriste, který jsi povolal děti k sobě, vniknout do jejich tajemství, abychom je mohli poznat, je milovat a jim sloužit; podle zákonů tvé spravedlnosti a podle vůle Boha, který je stvořil.“

Tato modlitba má podle autorky těsný vztah k výchově, která byla praktikována v Casa dei Bambini – Domě dětí. Může se stát praktickým ukazatelem pro učitelky, který je podpoří v tom, aby vytrvaly ve svém postoji vůči dětem.⁴⁴ Maria Montessori ji přirovnala k memorandu a současně duchovnímu a praktickému programu. V kompletním textu autorka věnuje každé frázi modlitby hlubší úvahu, v podstatě vlastní výklad.⁴⁵

Svá poslední veřejná slova pronesla Maria Montessori jeden den před svou smrtí. Vnímala současnou situaci křesťanské víry jako zvláště obtížnou, vyžadující vážné nasazení těch, kteří ji vyznávají, a vyzývala shromážděné, aby sledovali velkou pomoc, jakou mohou přispět děti k obraně víry.

„Děti jsou k nám poslány jako déšť duší, jako

bohatství a zaslíbení, které může být stále naplňováno; to ale potřebuje naše nasazení pomáhat při uskutečňování tohoto naplňování... jestli se tato osobnost stane křesťanskou, nebo ne, závisí na jejím prostředí a na nás, kteří jsme vůdci jejího náboženského vzdělávání... Vezměte na sebe úkol, aby vaše čisté světlo nebylo uhašeno, a ochraňujte ve svém vývoji ony přírodní síly, které ve vás zasadila vedoucí ruka Boží. Kéž je Bůh s vámi... a řídí vaše závěry a rozhodnutí.“⁴⁶

Závěr

Marie Montessori vypracovala koncepci náboženské výchovy jako dcera římskokatolické církve, její věroučné názory jsou proto v souladu s učením její církve, ale otevírají množství kritických otázek v prostředí nekatolických církví a je třeba ji hodnotit na základě širší nábožensko-pedagogické diskuse. I tak lze na původních pilířích stavět současný koncept náboženské výchovy podle metody Montessori.

V českých zemích se nábožensko-pedagogickou činností Marie Montessori a její metodou zabývali již v první polovině 20. století například František Tomášek, který je autorem knihy *Činná škola v náboženském vyučování s ohledem na metodu Marie Montessoriové*⁴⁷, a Josef Hronek.⁴⁸ Z náboženské pedagogiky Marie Montessori vychází také koncept Katecheze dobrého Pastýře, který je dnes známý i v České republice.⁴⁹ Dalším směrem založeným na principech Montessori pedagogiky je Godly Play, katechetický systém ovlivněný také výše zmíněnou Katechezí dobrého Pastýře, jenž vznikl v episkopální církvi v USA a je rozšířen jak v nekatolických církvích, tak také v církvi římskokatolické. V Čechách jsou prozatím vzdělávání i praxe v obou těchto konceptech v začátcích.

Poznámky:

- 1 MONTESSORI, Mario. Dr. Maria Montessori and the Child, *NAMTA Journal* 19, 2, 1994, s. 51. Cit. podle MILLER, R. Nourishing the Spiritual Embryo, s. 3.
- 2 MONTESSORI, M. *I bambini viventi nella chiesa*. Neapol, 1922. In: SCHULZ-BENESCH (Hrsg.). *Gott und das Kind*, 2001, s. 39–43.
- 3 MONTESSORI, M. *Die religiöse Erziehung im tätigen Leben des Kindes*. In: SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*, s. 44–55.

- 4 MONTESSORI, M. *La Santa messa spiegata ai bambini*. Milano, 1949. Práce vyšla nejprve v časopisech v letech 1930–1931 (nedohledáno).
- 5 Ve Spojeném království pořádala kurzy od roku 1919 každoročně až do začátku 2. sv. války, poté do roku 1951 (Maria Montessori Institute v Londýně vznikl přímo z těchto kurzů).
- 6 *Die Stellung des Menschen in der Schöpfung*, 1935, *Über die religiöse Erziehung*, 1937. In: SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*, s. 67–79.
- 7 *Die religiöse Erziehung nach der Montessori-Methode; Dio e il bambino – God en het kind*. In: SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*, s. 79–95 a 12–35.
- 8 *Über religiöse Erziehung*. In: SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*, s. 96–105.
- 9 MONTESSORI, M. *Kinder, die in der Kirche leben*. In: SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*, s. 40; řeč je o knize *Il Metodo della Pedagogia Scientifica applicato all'educazione infantile nelle Case dei Bambini*, vydané roku 1909.
- 10 Podrobněji ZIMMERMANNOVÁ, M. 100. výročí dekretu Quam singulari. *Cesty katecheze*, 3, 2010, s. 27.
- 11 MONTESSORI, M. *Kinder, die in der Kirche leben*, s. 41.
- 12 Projev Anny MACCHERONI: *La liturgia e l'insegnamento pedagogico liturgico*. In: Atti del Congresso Liturgico di Montserrat, 7, 1915.
- 13 MONTESSORI, M. *Kinder, die in der Kirche leben*, s. 42.
- 14 Tamtéž, s. 42, v pozn. 15: později hovoří Montessori o předsíni – Atriu, z něž si přeje vytvořit střed Montessori-školy.
- 15 Tamtéž, s. 51–53. Nápad byl záhy uskutečněn na pozemku školy, políčka byla orámována květinami a děti byly vedeny jednotlivými pracemi k trpělivosti v čekání na klasy a hrozny. Každý den sledovaly zázrak růstu. Současně se začaly slavit dva svátky: na konci školního roku svátek žnání a na jeho dalším začátku svátek sběru vína – vinobraní. Děti sklízely obilí pomocí pro ně zvlášť vyrobených srpů, žádné se nezranilo. Pomocí stroje vyráběly hostie dvou velikostí. Celé toto dílo natolik nadchlo barcelonského biskupa, že si přál použít hostie vyrobené dětmi při procesí.
- 16 Tamtéž, s. 53.
- 17 SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*, s. 55.
- 18 Enrico Prat de la Riba, který školu založil a jehož nástupci jeho práci neporozuměli; biskup Casulleras a dr. Clascar.
- 19 Podrobněji v MONTESSORI, M. *Kinder, die in der Kirche leben*, s. 43 a v pozn. 17.
- 20 *Die Stellung des Menschen in der Schöpfung*, 1935. In: SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*, s. 68.
- 21 Montessori uvádí na s. 68–69 příklady z tehdejších biologických pozorování: motýl, který neklade svá vajíčka na povrch listu, odkud by je spláchl déšť, ale naspod; pavouk, který pro svá vajíčka souká zámotek, dokonale chráněný před horkem a vlhkem aj.
- 22 SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*, s. 69.
- 23 Tamtéž, s. 71. Dále hovoří o Boží komunikaci mezi všemi stvořenými bytostmi, mezi Bohem a člověkem je však bezprostřední. Uvádí, že již od starověku lidé hledali vedení prostřednictvím modliteb.
- 24 Oba výroky tamtéž, s. 71–72.
- 25 Srov. BERG, H. K. *Montessori für Religionspädagogen*. Verlag Katholisches Bibelwerk GmbH Stuttgart, 1999.
- 26 Zkrácená citace. Srov. Mk 10,13–16, Mt 19,13–15, L 18,15–17.
- 27 SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*, s. 81.
- 28 Tamtéž, s. 81.
- 29 Tamtéž, s. 82.
- 30 Tamtéž, s. 28.
- 31 Tamtéž, s. 29.
- 32 Tamtéž, s. 32.
- 33 Tamtéž, s. 35.
- 34 Tamtéž, s. 99: „Nevyhánějte děti z kostela jako psy. Žádné místo není příliš svaté pro děti.“
- 35 Tamtéž, s. 100: příklad dítěte, kterému bylo málo modlit se jen za členy své rodiny a samo přišlo na potřebu přimlouvat se za všechny lidi; s. 101–102: příklad dítěte, které když slyšelo svého otce, protestantského faráře, kázat o lásce k bližním, na ulici objalo a políbilo malou žebračku.
- 36 Tamtéž, s. 104: dítě, které prošlo Montessori metodickou prací, umí tedy odlišovat dobré od zlého. „Normalizací“ nazývá autorka metody přechodu dítěte zpět k přirozenosti a rozvoji podle vnitřních zákonitostí.
- 37 Podrobněji tamtéž, s. 86–88.
- 38 Tamtéž, str. 90–92, následně také Montessori uvádí zkušenost, jak se dětská příprava v Atriu ukazuje být optimální před návštěvami kostela; mj. hovoří i o přání barcelonských dětí, aby z jejich obilí byly upečeny hostie aj.
- 39 Tamtéž, s. 93, Montessori uvádí, že se setkala s výtka od duchovního v Římě, aby nevyučovala děti až příliš, aby nevěděly příliš mnoho, např. víc než jeptišky-učitelky.
- 40 Tamtéž, s. 95.
- 41 MONTESSORI, M. *Kinder sind anders* (1936), anglicky *The Secret of Childhood*, italsky *Il segreto dell'infanzia* (1938). Cit. In: BERG, H. K. *Montessori für Religionspädagogen*, 1999, s. 61–62.
- 42 MONTESSORI, M. *Education and peace*. Henry Regnery, Chicago 1949, 1972, s. 86. In: MILLER, R. *Nourishing the Spiritual Embryo*, s. 2.
- 43 MONTESSORI, M. *La preghiera*. In: SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*, s. 106–108; úvodní text *Modlitby* napsala autorka během pobytu v Indii roce 1944 nebo 1945, další texty spisu mezi rokem 1949 a smrtí; celý text zůstal jako rukopis v její pozůstalosti, přeložen a zveřejněn byl až po roce 1992, kdy editor získal svolení od vnuka Marie Montessori, pana Maria Montessorioho jun.
- 44 V některých montessoriovských školách byla napsána a učitelky se ji každé ráno modlily, než začal den s dětmi.
- 45 *La preghiera*. In: SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*, s. 109–124.
- 46 SCHULZ-BENESCH. *Gott und das Kind*, s. 204–205; citováno podle SCHULZ-BENESCH. *Der Streit um Montessori*, Freiburg 1961, s. 117n.
- 47 TOMÁŠEK, F. *Činná škola v náboženském vyučování s ohledem na metodu Marie Montessoriové*. Olomouc: MCM, 1940.
- 48 Josef Hronek byl vyučujícím katechetiky na pražské teologické fakultě v letech 1928–1954. Na myšlenky M. Montessori o náboženské výchově dítěte se pravidelně odvolává zejména v díle HRONEK, J. *Na klíně mateřském: kapitoly o výchově dítěte v raném dětství*. Praha: B. Rupp, 1946.
- 49 Srov. SURMA, B. Rozvíjení daru víry u dětí v Katechezi dobrého Pastýře. *Cesty katecheze*, 1, 2013, s. 14–17.

Summary: Infight into Religious Education of Maria Montessori

Maria Montessori belongs undoubtedly to very noticeable personalities of pedagogy. Her conception of religious education of children is less known, but it is neither forgotten, nor outdated, as it is mentioned in the conclusion of this text. The author provides a list of sources which can help to make a complete picture of Montessori's attitude to religious education of children, and then presents closer first experience with religious education in Barcelona Children's Home. The core of this essay is made of survey of religious education principles of Maria Montessori. These principles are, in the framework of possibilities of this text, commented by the author herself.